

88. Hodász, Lakatos-tanya (KÖH 84715)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) I

2013. október–november havában a nyíregyházi Jósa András Múzeum szakemberei a Földgázszállító Zrt.-vel kötött szerződés alapján megelőző feltárásokat folytattak a Magyar–román D 300-as kiváltó gázvezeték Nyíregyháza–Nyírgyulaj közti szakaszán. Ennek során az előzetes régészeti terepbejáráson lokalizált, illetve adattári lelőhelyek vizsgálatára került sor Hodász, Kántorjánosi, Nyírcsaholy, Nyírgyulaj és Nyírmeggyes határában.

A 23. lelőhely (lásd Kántorjánosi, Kappancs hegyi-dűlő KÖH 74305) feltárása után átvonultunk a Hodász K-i végében található 24. lelőhelyre, ahol újabb 6 objektumot bontottunk ki. Ezen a lelőhelyen azonban nem találtunk semmilyen datáló leletet. 4 gödör és 1 árok került kibontásra, míg 1 objektum természetes jelenségnek bizonyult. A lehumuszolt terület nagysága: 164 m² volt.

Munkatársak: Körösfői Zsolt, Pintye Gábor, Toldi Zoltán és Tompa György ásátásvezető régészek. A lelőhelyek humuszolását és a régészeti helyszínelést Vizler Csaba végezte. Rajzolók: Belezna Gabriella, Cseppentő Zoltán, Kiss László és Svéda Csaba.

PINTYE GÁBOR

89. Homokkomárom, Homok-dombi-dűlő III. (KÖH 84571)

(Zala megye) R

A Nagykanizsai és a Letenyi kistérségekben a szélessávú optikai körzethálózat fejlesztéséhez készült előzetes régészeti dokumentáció részét képező terepbejárást 2013. június 17.–július 3. között végezték el az MNM NÖK munkatársai. A vizsgálat a tervezett nyomvonal tengelyétől mintegy 50-50 m széles sávban történt, mely 69 régészeti lelőhelyet érintett.

Homokkomárom településtől ÉK-re, a 75131 j. út D-i oldalán futó akácok mögött, a Homok-dombi-dűlő ÉK-i részén új, korábban ismeretlen lelőhelyet lokalizáltunk. A területen 0,7–1 m-es magasságot is elérő kukoricás terült el, melynek talaja eső által simára vert volt. Ezt bejárva közepes és annál rosszabb látási viszonyok között a középső rézkori Balaton-Lasinja kultúrához tartozó kerámiákat, valamint egy csiszolt, nyéllyukas kőszköz töredékét gyűjtöttük. Az újonnan talált lelőhely a felszíni nyomok alapján közepes intenzitásúnak mondható.

Munkatárs: Spolár Erika technikus.

TOKAI ZITA MÁRIA

90. Hortobágy határa

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Kk, Kú, I

A Hortobágyi Nemzeti Park beruházásában, a Komplex ökoturisztikai fejlesztés a Hortobágyi Nemzeti Parkban című projekt (ÉAOP-2.1.1/E-12-k2-2012-004) keretein belül a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ megbízásából régészeti próbafeltárásokat folytatott a Déri Múzeum.

Kungyörgy-telep (KÖH 84453): Két egymással párhuzamos szelvény kialakítására volt mód, melyek összterülete 149 m² lett. Itt a 60 cm-es, törmelékes és recens szeméttel kevert fedő humuszréteget követően vált láthatóvá a sárga löszös-agyagos altalaj. A szondák Ny-i végénél egy ÉNy–DK irányú árok feltárta rajzolódott ki. 2013. december 3-án feltárásra került

az objektum két részlete, melyekből késő középkori–újkori kerámiák láttak napvilágot.

Máta, Fecskeház Erdei Iskola (KÖH 85649): A kijelölt terület Mátán, a Szikra-csatornától É-ra levő mocsaras rész É-i partján helyezkedik el. A helyszín É-i hosszanti oldalán húzott szondában két keskeny árok feltárását lehetett regisztrálni. Ennek következtében szükségessé vált a szelvény D-i irányú bővítése, további objektumok azonosítására, de újabb régészeti jelenségek nem jelentkeztek. Az így kibővített szelvény összterülete 123 m² lett. 2013. december 3-án kibontásra került a két árok, de korhatározó leletek nem kerültek elő.

Máta, Kispalás (KÖH 85647): Két helyszínen folyt régészeti próbafeltárás, melyek a Hortobágy-főcsatorna Ny-i partján helyezkednek el. A parkoló területén, mintegy 20 m hosszú szelvényben 3 markáns folt rajzolódott ki. A nagyobb folt környéke bővítésre került, hogy az objektum szélei láthatóvá váljanak. A felső 10 cm-en sóderes kavicságy jelentkezett, amit egy helyenként törmelékes, 60–70 cm vastag humusztakaró követett. A második helyszínen az épületbővítés helyén egy 9 m²-es szonda kinyitására volt lehetőség. A gyepező alatt kb. 40 cm vastag törmelékes feltöltés után az eredeti, szintén 40 cm vastag humusztakaró mutatkozott. Itt régészeti leletek, objektumok vagy jelenségek nem kerültek elő. 2013. december 4–7. között a Déri Múzeum munkatársai feltárták az első helyszínen megfigyelt jelenségeket (6 gödör, 2 árok), melyek egy római császárkori (szarmata) településhez tartoztak.

Munkatárs: Czako Viktória geodéta.

HULLÁM DÉNES

91. Hódmezővásárhely, Batida III., IX. homokbánya (KÖH 55439)

(Csongrád megye) R, B, A, Á

2013-ban, az M43-as autópálya Makó–országhatár közötti szakaszának építésével párhuzamosan, elkezdődtek a töltésépítéshez szükséges anyagot biztosító homokbányák és célkitermelők megnyitásai. Az M43-as e második ütemének nyomvonalát kiszolgáló bányák közül a legnagyobb méretű a Délút Kft. tulajdonában levő, Hódmezővásárhely IX. bánya volt, amely közel 16 ha (160000 m²) területet érintett. E tervezett homokkitermelő Hódmezővásárhely Batida nevű határrészében található, a Hódmezővásárhelyről Maroslelére vezető aszfaltúttól közvetlenül Ny-ra, Marosleléltől 2 km-re, É-ra. A környezetéből markánsan kiemelkedő partos rész több kisebb-nagyobb méretű dombra, illetve a dombok közötti lemélyedésekre tagolódik. A terület tartósan árvízmentes, amire utal mind a II. katonai felmérés, ahol ez a terület batidai szigetként van feltüntetve, mind pedig az Andó Mihály által készített vízrajzi térkép is. Ez utóbbin szintén szigetként/félszigetként jelölt területen haladt át a Maroslelé–Vásárhely közötti út.

A területen végzett terepbejárások, illetve az előzetes régészeti munkák alapján a bányák területére korábban 2 lelőhelyet lokalizáltak. A 197. lelőhely a bánya D-i felén helyezkedett el, míg az É-i, nagyobbik részén a 17. lelőhely feküdt. A két lelőhelyként kezelt terület kutatása így egy időben zajlott, bár már a próbafeltárás során bizonyossá vált, hogy határai összeolvadnak és egy nagy lelőhelyegységet alkotnak. Ezeket figyelembe véve a dokumentációt az irodai feldolgozás során egy egységes objektum számrendszer mentén összeolvasztottuk. Ez alapján a 197. számú lelőhely kutatásáról szóló beszámoló valójában

magában foglalja a korábban Hódmezővásárhely 17. lelőhelyként nyilvántartott terület kutatásának eredményeit is, annak ellenére, hogy e területre a munka megkezdése előtt külön ásatási engedélyt kapott a Móra Ferenc Múzeum.

A 2013. május 27. és november 26. között elvégzett próba, illetve megelőző feltárás során érintett és megkutatott terület összesen 122 282 m² nagyságú volt. Sajnálatos módon az ásatást megelőző években, valamint egy kis terület esetében (az egyik út területe) az ásatások ideje alatt, a tényleges lelőhelyből mintegy 5000 m² elbányászása is megtörtént.

A humuszvastagság a D-i részen jóval sekélyebb volt, mint a terület É-i, a 17. lelőhely területét magában foglaló részén. A 40–100 cm mélyen húzódó altalaj erősen agyagos, helyenként rendkívül kemény szikes volt, csupán a magasabb térszíneken, gerincek közelében váltott át löszössé. A régészeti munkát a kemény talaj okozta nehézségek mellett nehezítette, hogy folyamatosan zajlott a kitermelés. A régészeti munka a bányaművelés üteméhez igazodva haladt, három oldalról. D-ről É felé haladva Varga Sándor, É-ről D-i irányban haladva Pópity Dániel, Ny-ról K-i irányban haladva pedig Haraszi László vezetésével zajlottak a leletmentő munkák. A lelőhely legintenzívebb részei a magasabb térszínekhez kötődtek, a mélyebb fekvésű területeken csökkent a lelőhely intenzitása.

A területen összesen 1813 jelenséget és 896 objektumot különítettünk el, amelyek 5 nagyobb időrendi egységbe sorolhatók (rézkor, bronzkor, avar, honfoglalás és kora Árpád-kor, valamint újkor/recens).

Rézkor: Kutatásunk adatai alapján a lelőhelyen az első meglepedők a középső réz korban érkeztek a területre. A 2009-ben végzett próbafeltárások²⁷ alkalmával a lelőhely É-i részére jegyzett tiszapolgári kultúrának dokumentált települési réteg nyomát ugyanakkor nem tudtuk igazolni. A *hunyadihalmi* és a *bodrogeresztúri kultúra* leletanyagát tartalmazó jelenségek elsősorban a feltárt terület É-i részén koncentráálódtak, számuk D-i irányban fokozatosan csökkent. Egyes esetekben a beásások csoportokat alkottak. A jelenségek többsége gödör volt, amelyek közül uralkodtak a kisebb, méhkas alakú vermek. Ezek mellett, a megnyitott felület É-i és D-i részén egyaránt több, hatalmas, akár a 20–25 m hosszúságot is elérő sekélyebb vermek/gödörkomplexumok is felbukkantak, gazdag kerámia- és állatsontlelettel. Egy kútszerűen lemélyedő verem feltöltésében emberi csontvázat találtunk. Ezen kívül előkerült 2 rézkori temetkezés is, amely közül az egyik gazdag leletanyagot tartalmazott. A Bodrogeresztúri-kultúra zsugorított csontvázas sírjában 4–5 edény, mészkő- és rézgyöngyök mellett egy pálcikaszerű, lemezből hajlított aranytárgy is előkerült.

Az előkerült leletanyag döntő része kerámia volt, amely már a terepi munkák során nyert tapasztalatok alapján is igen változatos képet mutatott. Jellemzők ezek között a plasztikus és karcolt dísszel ellátott darabok. Jelentős lelet egy Árpád-kori árokban előkerült ép, geometrikus mintával díszített agyagpecsételő. A pattintott kőeszközök száma magas. Nyersanyagok között gyakori volt a volhíniai kova és az obszián, amelyből pengék, kaparók és varkarók készültek. Ezek között számos darab a humuszos közben fordult ki a földből. Ezekben az esetekben készítésük kora bizonytalan maradt. A területen pár rézből öntött lelet is előkerült. Köztük két tiszaladányi típusú rézcsákány, nyílhegy, ár emelhető ki.

Előzetesen úgy tűnik, hogy a területen a legmarkánsabb

a bodrogeresztúri kultúra jelenléte, amely mellett a hunyadihalmi jellegű leletek száma alárendelt. A feltárás méreteiből adódóan a rézkori települési réteg, talán a K-i oldalt leszámítva, teljesen feltártnak tekinthető.

Bronzkor: A bronzkori horizontot az É-i és a Ny-i szelvény-szakaszban, azaz a korábbi 17. lelőhely környékén értük tetten. Az előzetes adataink alapján a kibontott leletanyagot a középső bronzkori *Szóreg-Perjámos-kultúra* és késő bronzkori *Gáva-kultúra* korai fázisához kötöttük. A két korszak aránya a területen egyelőre kérdéses, így számszerű elkülönítésre jelen kezetek között nem vállalkozhatunk. Annyi biztos csupán, hogy a bronzkori objektumok intenzitása ritkásnak mondható. Csupán pár esetben figyelhető meg az objektumok csoportba rendeződése. Így jól elvált egy középső bronzkori gödörösor az É-i területen, közvetlenül a 70-es években kialakított bányafal mellett. A késő bronzkori objektumok szórtaabb képet mutattak.

A bronzkori objektumok zöme gödör volt, amin kívül talán egy épületként funkcionáló jelenség, 2 árok, 2 kút, és 2 gödörbe temetett csontvázas sír került elő. A leletanyag döntően kerámia, amely között pár egész edény is található. Mindenképpen fontosak a bronzkori réteg fémleletei, amelyek között ékszerek (csüngő, tű, karperec) és eszközök (kés) is találhatóak. A bronzkori jelenségek által jelzett településeknek lényegében minden határát sikerült megtalálni.

Avar kor. A próba-, majd a megelőző feltárás során, a homokbánya teljes területéről viszonylag nagy számban kerültek elő az avar korszakba sorolható települések. Az ilyen korú objektumok főként az ásatás D-i részén sűrűsödtek, É felé számuk fokozatosan csökkent, míg a Ny-i oldal partosabb területén található objektumcsoportot követően tovább É felé már csak elvétve kerültek elő. Külön említésre érdemes a megnyitott terület D-i részén feltárt jelentős mennyiségű épület.

A telepanyag zöme kézzel formált kerámiából állt, a kézikorongolt anyag számaránya csekélynek tűnik. Az É-i szelvény-szakasz magasabb részén, a homokosabb altalajú szakaszon egy nagyobb veremből pedig kézzel formált, korai jellegű bütykös kerámia került elő. A települést ez alapján a kora/közép avar korban alapíthatták. Ezt a vélekedést egy objektumhoz köthető csontzabla-oldalpálca előkerülése is alátámasztja. Az avar település határait minden oldalról sikerült meghatározni.

A feltárás középső harmadának K-i részén egy kisebb kora avar kori temető 3 sírja is előkerült. A temető rabolatlan sírjaiból állatmelléklet (részleges lovastemetkezés, birka) mellett viseleti tárgyak (gyöngyök, vascsatok) és mellékletek (vaskés) kerültek elő. Az egyik sír közeléből egy ovális gödörbe elhelyezett részleges lovastemetkezés látott napvilágot.

Árpád-kor. A batidai homokbánya feltárásának legintenzívebb települési rétegét kétség nélkül az Árpád-kori objektumok adták, amelyek bár a feltárt terület egészen előfordultak, főként az ásatás magasabban fekvő, homokos altalajú területein sűrűsödtek. Az objektumok elhelyezkedése alapján sikerült lokalizálni a falusias település határait minden irányban. Egyedül egy kisebb árokszakasz folytatódott K felé. Ennek ellenére a telepet teljesen feltártnak tekinthetjük.

A telep objektumai között számos esetben figyeltünk meg szuperpozíciót. Gyakori a karámokra telepített kemencék jelenléte a területen, valamint sok a megújított, többretegű kemenceplatti is. A fenti objektumok között egyedülálló, a vizsgált területen a korszak jelenségei közül az egyik legjelentősebb, egy teljesen épen maradt edénygetető kemence. A földbe vajt tüztérből, az 5 kürtöből és a felszín felé vezető, 20–30 cm

27 RKM 2009, 219–220.

magasan kutatható égetőtérből álló rendszert pozitíva bontva részleteiben tudtuk vizsgálni, dokumentálni. A batidai edényégető kemence iptörténeti jelentőségű, hiszen jelentős adatokkal szolgál az Árpád-kori edényművesség kutatásához.

A gazdag leletegyüttes alapján a települést a honfoglalást követő évtizedekben alapíthatták, amelyre bizonyíték a bordás nyakú palackok és néhány honfoglalás kori veret előkerülése. E 10–11. századi korszak telepjelenségeinek előkerülése igen lényeges a környék múltjának szempontjából. A települést a megújítások alapján huzamosabb ideig lakhatták. Számos esetben már felhagyott kerítőárkokban, épületekben alakítottak ki sütőkemencéket, füstölőket, de gyakori volt a 4–8 kemenéből álló kemencebokor is. A falusias település használatának vége talán a 12. századig bizonyítható. Részletesebb képet a leletek feldolgozása után kaphatunk.

Az ásatás volumenét jól mutatja a területről begyűjtött nagy mennyiségű földminta (3600 kg). Az előzetes vizsgálatok alapján az avar kori és Árpád-kori település különböző jelenségeiből gyűjtött anyagmintában jelentős mennyiségű gabonanyommaradvány került kiiszapolásra.

A feltárómunka zárásaként 2012. december 11-én Pethe Mihály geofizikus, az ELTE geofizikai tanszékének munkatársa archaeomágnés méréseket végzett a területen. A mérést és mintavételt Árpád-kori objektumokon végeztük. Így vizsgáltuk az SNR 722 edényégető kemence tüztérét és az SNR 907 kemence platniját. Az SNR 722 tüztér alsó részén és oldalán 11 pontot, a 907 platnin 13 pontot mértünk be. Az eredmények reményeink szerint pontosítani fogják az Árpád-kori település belső kronológiáját.

A feltárásunk összképe alapján egyértelművé vált, hogy a korábbiakban külön kezelt Hódmezővásárhely 17. (55301) és 197. (55439) lelőhelyeket egy egységes lelőhelyként kell kezelni. A feltárás során a lelőhely területét 90–95%-ban feltártnak tekinthetjük. Egyedül a műút átellenes, K-i oldalán lehet számítani szórványosan újabb objektumok előkerülésére.

Munkatársak: Varga Sándor ásatásvezető, Gyűrösi Timea, Harasztai László, Miklós Eszter, Pópitay Dániel régészek, Bóka Péter, Donka Gergely, Gábor László, Nagy Norbert, Olgyay János, Szilágyi Katalin, Takács Gábor technikusok.

HARASZTAI LÁSZLÓ – PÓPITAY DÁNIEL – VARGA SÁNDOR

92. Hódmezővásárhely, Csomorkány határa (Csongrád megye) Ő, Sza, Á, Kk

2013. november 5-én a Csomorkányi templomrom látogatobart fejlesztése és tanösvény létesítése megnevezésű beruházást megelőzően, az előzetes régészeti dokumentáció készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum munkatársaival együttműködve.

Csomorkány, templomrom (KÖH 1516): A templomrom környéke gyeppel borított, így felszíni vizsgálatra nem volt alkalmas.

Csomorkány (KÖH 1539) és Csomorkányi lapos (KÖH 55588): A területről őskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leleteket gyűjtöttünk. Mivel a két lelőhely közt a bejárást során nem találtunk üres sávot, egy lelőhellyé történő összevonásuk indokolt.²⁸

Csomorkányi lapos II. (KÖH 55589): A lelőhelyről a mostani bejárást során egy pattintott kőeszköz került elő.

Munkatársak: Parditka Györgyi (MNM NÖK), Tóth Katalin, Csányi Viktor (TJM).

HARKAI ISTVÁN

93. Hódmezővásárhely határa, É-i elkerülő (Csongrád megye) Ő, Sza, Á, Kk

2013. november 11-én és 12-én a 47-es sz. főút Hódmezővásárhely É-i elkerülő megnevezésű beruházás előzetes régészeti dokumentációja készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum munkatársaival együttműködve.

Terepbejárára a vizsgálandó szakasznak több mint fele volt alkalmas. Tizenkét, korábban már ismert régészeti lelőhelyet tudtunk azonosítani (KÖH 58621, 56186, 56669, 55397, 55398, 56505, 55399, 56667, 55400, 56672, 56600, 56691), melyek közül több lelőhely összevonása vált indokolttá (KÖH 56186 és 56669, 55397 és 55398, 55400, 56672, 56667 és 55399).

A felszíni vizsgálat eredményeképpen 2, korábban ismeretlen régészeti lelőhelyet is lokalizáltunk: *Oravecz-tanya (KÖH 85179) és Sárkány-tanya (KÖH 85181)*.²⁹ A lelőhelyekről őskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Parditka Györgyi, Bedő Valér (MNM NÖK); Bede Ádám (MFM); Tóth Katalin, Csányi Viktor, Göbölös Mihály (TJM).

HARKAI ISTVÁN

94. Hódmezővásárhely határa, 47-es sz. főút (Csongrád megye) Ő, Sza, A, Á, Tő

2013. november 26-án és 28-án a 47-es sz. főút 11,5 tonnás burkolat-megerősítése a 173+780–195+880 km szelvények között megnevezésű beruházás előzetes régészeti dokumentációja készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum munkatársaival együttműködve.

A tervezett beruházás Hódmezővásárhely és Székkutas külterületén kerül megvalósításra.

Hódmezővásárhely területén 4, korábban már ismert régészeti lelőhelyet tudtunk azonosítani (KÖH 55636, 55637, 55640, 55764), melyek közül 3 lelőhely (KÖH 55636, 55637, 55640) területe jelentősen, egy lelőhely (KÖH 55764) pedig kis mértékben megnőtt.

Arany-temető-dűlő (KÖH 86901): A felszíni vizsgálat során a beruházási terület Hódmezővásárhely felőli végén egy korábban ismeretlen régészeti lelőhelyet azonosítottunk, illetve egy régészeti érdekű területet Hódmezővásárhely, Sőház-oldal határozottunk meg. A lelőhelyekről őskori, szarmata, népvándorlás kori, avar, Árpád-kori és török kori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bedő Valér (MNM NÖK); Bede Ádám, Paluch Tibor (MFM); Tóth Katalin, Csányi Viktor (TJM).

HARKAI ISTVÁN

²⁸ A régészeti lelőhelyek Közhiteles Nyilvántartásában az összevont lelőhely Csomorkány néven, az 1539 azonosítószámán szerepel.

²⁹ A régészeti lelőhelyek Közhiteles Nyilvántartásában a lelőhely összevonásra került, és a Kenyere-ér, Bereczki-tanya néven, az 56669 azonosítószámán szerepel.